

Regelluwe scholen

Tweede voortgangsrapportage, december 2017

Anne Luc van der Vegt, Geertje Damstra, Ton Klein, Sanne Weijers (Oberon)
Marianne Boogaard, Irma Heemskerk, Wouter Schenke (Kohnstamm Instituut)
Susan Zandbergen (EDventure)

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen	7
1.2 Leeswijzer tweede voortgangsrapportage	8
2 Deelnemende scholen en meldingen	10
2.1 Deelnemende scholen	10
2.2 Meldingen van afwijking van wet- en regelgeving	11
2.3 Niet deelnemende scholen en hun beweegredenen	13
3 Twee thema's in het basisonderwijs	16
3.1 Instroommomenten kleuters	16
3.2 Alternatief schoolplan	22
4 Twee thema's in het voortgezet onderwijs	26
4.1 Septemberroute en route voor behalen deelcertificaten	26
4.2 Alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen.....	30
5 Innovatieprofiel deelnemende scholen	34
5.1 Het 'innovatieprofiel'	34
5.2 Vergelijking po en vo	35
5.3 Conclusies	36
6 Conclusie	37
Bijlage 1. Monitoring in het tweede jaar Experiment Regelluwe Scholen	39
Bijlage 2 Ondersteuning voor de scholen	41

Managementsamenvatting

Het Experiment Regelluwe scholen biedt de mogelijkheid aan scholen, die in 2013 en 2014 het predicaat Excellente School hebben ontvangen, om af te wijken van bepalingen uit de Wet op het primair onderwijs (WPO) of de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Het experiment loopt van 2016 tot en met 2021.

Voor het experiment hebben 46 excellente scholen zich aangemeld. In het schooljaar 2016-2017 zijn 18 scholen daadwerkelijk van start gegaan met het experiment, 9 scholen voor primair en 9 scholen voor voortgezet onderwijs. Daarmee komt het aandeel deelnemende scholen in het po op 11 en in het vo op 13. Zij wijken af van één of meer bepalingen uit de WPO of de WVO.

Het doel van het experiment is te onderzoeken of het bieden van regelluwe ruimte leidt tot initiatieven die de doelmatigheid of de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen en of daarvoor na afloop van het experiment definitief ruimte in de WPO en WVO kan worden gecreëerd.

Afwijkingen van wet- en regelgeving

Negen basisscholen zijn in het schooljaar 2016/2017 van start gegaan met in totaal 15 afwijkingen van wet- en regelgeving. Het gaat om de volgende onderwerpen: instroom van kleuters, het schoolplan, onderwijstijd, educatieve keuzedagen en leerlingenzorg. Negen scholen voor voortgezet onderwijs wijken af van wet- en regelgeving op de volgende thema's: curriculum, toetsing en examinering, bevoegdheid docenten en onderwijstijd. In totaal ging het in het voortgezet onderwijs om 26 afwijkingen.

Van de 28 scholen die aan het einde van het schooljaar 2016/2017 nog geen melding hebben gedaan, overweegt de helft dat alsnog te doen of is bezig met de voorbereiding. Enkele van deze scholen hebben in het nieuwe schooljaar inmiddels een melding gedaan. Van de andere helft is het onzeker of ze nog een melding zullen doen. Een veel genoemde reden hiervoor is dat de plannen voor vernieuwingen toch uitvoerbaar bleken binnen de wet- en regelgeving. Andere scholen komen niet aan een melding toe, bijvoorbeeld door personele wisselingen of ziekte binnen de schoolleiding. Op weer andere scholen bleek er onvoldoende draagvlak te zijn voor de plannen onder personeel, MR of bestuur.

Tussentijdse balans: positieve ervaringen en aandachtspunten

In het schooljaar 2016/2017 is er vooral ervaring opgedaan met de volgende thema's: instroom kleuters en alternatief schoolplan in het primair onderwijs; examinering in het voortgezet onderwijs. De eerste ervaringen met de vernieuwingen zijn overwegend positief. *Basisonderwijs* – Enkele regelluwe scholen kiezen voor geclusterde instroom van kleuters, waarbij op een paar momenten in het jaar een groepje kleuters begint in groep 1. Dit betekent dat sommige leerlingen al vóór hun vierde verjaardag naar school gaan. De ervaring is dat de geclusterde instroom meer rust geeft in het onderwijs. Volgens de betrokkenen verlicht dit de werkdruk en verbetert het pedagogisch klimaat. Aandachtspunten voor beleid betreffen de financiële consequenties voor zowel de school als de kinderopvang, de leidster-kindratio voor

driejarigen en het nemen van een verantwoorde beslissing over wel of niet vervroegd instromen op de basisschool.

De basisscholen die gaan werken met een beknopt schoolplan vinden dat dit efficiënter is, meer flexibiliteit biedt en dat dit alternatieve schoolplan meer 'leeft' bij de teamleden. Een praktisch aandachtspunt voor de scholen is dat onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en kwaliteitszorg wel op een goed vindbare plaats beschreven moeten zijn, als dat niet in het schoolplan gebeurt.

Voortgezet onderwijs – Vernieuwingen met betrekking tot examinering in het voortgezet onderwijs betreffen de 'septemberroute', het afleggen van de examens en vrijstelling van het Centraal Examen voor leerlingen die een internationaal certificaat behalen. De scholen zien hiervan vooral voordelen voor de leerlingen: meer keuzemogelijkheden en meer flexibiliteit. Voor de onderwijspraktijk vraagt dit op administratief en organisatorisch gebied wel wat van de school. Ook voor het beleid zijn er wel enkele aandachtspunten. Eén daarvan is het recht op toegang tot de septemberroute en deelcertificaten. Aan de hand van welke criteria wordt hierover beslist? Wat de moderne vreemde talen betreft: wat betekent het voor onze eindtermen als een internationaal certificaat het Centraal Examen kan vervangen? Een derde aandachtspunt in het voortgezet onderwijs is de toegankelijkheid van vervolgonderwijs. Komt deze niet in gevaar door aanpassing van exameneisen?

Innovatieprofiel

Van de deelnemende scholen is het innovatief vermogen in kaart gebracht, met het 'innovatieprofiel'. Met leraren van de deelnemende scholen is gesproken over zes thema's: visie op innovatie vanuit schoolleiding; verantwoordelijkheid leraren en schoolleiders; schoolcultuur en aandacht voor professionalisering; innovatiebereidheid van leraren; innovatiebekwaamheid van leraren; starten en borgen van innovaties. Volgens het innovatieprofiel zijn alle scholen behoorlijk of uitgesproken innovatief. Over enkele jaren wordt opnieuw het innovatieprofiel van de scholen beschreven, om ontwikkelingen in kaart te brengen en de scholen te vergelijken met een referentiegroep van andere, niet-excellente, scholen.

Vervolg experiment: gerichte uitbreiding

Het experiment loopt door tot en met 2021. Voor conclusies is het nu nog te vroeg. Daarvoor is meer tijd nodig dan één schooljaar. Verder zou het experiment versterkt kunnen worden door een gerichte uitbreiding, bij enkele afwijkingen die beloftevol lijken. Uitbreiding met andere – niet excellente – scholen biedt een steviger basis om aan het einde van het traject conclusies te trekken over de wenselijkheid en haalbaarheid van deze afwijkingen.

De komende jaren zullen de ontwikkelingen op de voet worden gevolgd. De eerstvolgende monitorrapportage (najaar 2018) zal meer zicht geven op de vorderingen. Dat biedt een steviger basis voor het doen van uitspraken over het succes van het experiment.

1 Inleiding

Voor u ligt de tweede voortgangsrapportage over het Experiment Regelluwe scholen, opgesteld om de Tweede Kamer en het onderwijsveld te informeren over de voortgang van het experiment. De eerste voortgangsrapportage verscheen in november 2016. De rapportage is opgesteld door het consortium van Oberon, Kohnstamm Instituut en EDventure, dat het experiment volgt met monitoronderzoek en de deelnemende scholen ondersteunt.

Scholen die in 2013 én in 2014 het predicaat 'Excellente school' kregen, hadden toegang tot het experiment. Dit waren in totaal 58 scholen waarvan 46 zich hebben aangemeld met de intentie aan het experiment deel te willen nemen. In het schooljaar 2016-2017 zijn achttien scholen voor primair en voortgezet onderwijs van start gegaan met het experiment, hetgeen inhoudt dat ze afwijken van één of meer bepalingen uit de Wet op het primair onderwijs (WPO) of de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Hieraan is een uitgebreide fase van voorbereiding vooraf gegaan, waarin de scholen geïnformeerd zijn over het experiment en waarin het ministerie van OCW met hen heeft meegedacht over hun wensen en de mogelijkheden om af te wijken van wet- en regelgeving. Deze rapportage gaat over de bevindingen op de scholen die in 2016-2017 zijn gestart, in schooljaar 2017-2018 zijn nog zes scholen aan de slag gegaan met een of meerdere meldingen van afwijking. Het is nu nog te vroeg om over deze afwijkingen te rapporteren.

In deze inleiding schetsen we eerst kort de achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen, in de volgende hoofdstukken geven we een beeld van de voortgang van het experiment.

1.1 Achtergrond van het experiment Regelluwe scholen

Het experiment Regelluwe scholen is een initiatief van staatssecretaris Dekker van OCW. Scholen met aantoonbaar goede onderwijskwaliteit krijgen meer ruimte voor eigen initiatieven. Basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs die meedoen aan het experiment mogen afwijken van bepaalde wet- en regelgeving. Het uitgangspunt is hierbij 'verdiend vertrouwen'. Tijdens het experiment wordt onderzocht of het afwijken van wet- en regelgeving leidt tot betere kwaliteit of een hogere doelmatigheid van het onderwijs. Op basis van de bevindingen wordt bepaald of er op sommige terreinen definitief meer ruimte beschikbaar komt, al dan niet voor alle scholen in Nederland.

Het experiment is op 1 januari 2016 van start gegaan en heeft een looptijd van zes jaar. Alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs die zowel in 2013 als in 2014 het predicaat Excellente School hebben ontvangen, konden zich opgeven voor deelname. De deelnemende scholen mogen binnen het experiment afwijken van artikelen van de WPO en de WVO. Er kan ook worden afgeweken van onderliggende regelgeving, zoals het

Inrichtingsbesluit WVO, het Eindexamenbesluit vo, het Besluit kerndoelen onderbouw vo en het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO.

Deze wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen betreffen veel verschillende onderwerpen, zoals onderwijsinhoud, toetsen en examens, passend onderwijs, personeelsbeleid en bestuurlijke inrichting en verantwoordelijkheden.

Er is binnen dit experiment veel ruimte voor afwijking van bestaande regels. Tegelijkertijd is borging van de kwaliteit van het onderwijs en van de belangen van allen die bij het onderwijs betrokken zijn van groot belang. Daarom zijn aan de afwijkingmogelijkheden verschillende voorwaarden verbonden.¹

Het doel van het experiment is te onderzoeken of het bieden van regelluwe ruimte leidt tot initiatieven die de doelmatigheid of de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen. In dat geval kan besloten worden daarvoor na afloop van het experiment definitief ruimte in de WPO en WVO te creëren. Het geven van ruimte is dus geen doel op zich. De deelnemende scholen worden door het geven van ruimte uitgedaagd om de kwaliteit of, bij gelijkblijvende kwaliteit, de doelmatigheid van hun onderwijs te verbeteren. Het is mogelijk dat de scholen heel enthousiast gebruik maken van de geboden ruimte. Het is echter ook denkbaar dat sommige scholen hier maar heel beperkt gebruik van maken. Dankzij het experiment kan ook worden onderzocht op welke terreinen scholen meer ruimte wensen en op welke terreinen die behoefte er niet of nauwelijks is.

1.2 Leeswijzer tweede voortgangsrapportage

In deze rapportage wordt de voortgang van het Experiment Regelluwe scholen beschreven. We beginnen met een overzicht van deelnemende scholen en de thema's waarop zij afwijken van wet- en regelgeving (hoofdstuk 2).

In hoofdstuk 3 en 4 worden achtereenvolgens enkele interessante thema's in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs besproken. In deze tweede voortgangsrapportage selecteren we alvast enkele interessante thema's binnen de experimenten in het po en vo. We beschrijven de plannen van de scholen en de ervaringen met de uitvoering daarvan. Tevens gaan we in op aandachtspunten voor beleid en praktijk. Deze beschrijvingen geven een eerste beeld van de praktische uitvoering van het experiment.

Een nieuw element in de voortgangsrapportage is het 'innovatieprofiel'. Bij de monitoring van het experiment kijken we niet alleen naar de afzonderlijke afwijkingen van wet- en regelgeving, maar ook naar de invloed van het experiment op de schoolorganisatie als geheel. In het bijzonder brengen we het innovatief vermogen van de school in beeld. Daartoe is het 'innovatieprofiel' ontwikkeld. Dit profiel hebben we in het voorjaar van 2017 voor elke school opgesteld en dit zullen we aan het einde van het experiment herhalen. In hoofdstuk 5

¹ Deze voorwaarden zijn beschreven in de artikelen 4, 7 en 9 van het Besluit experiment Regelluwe scholen PO/VO.

beschrijven we in het kort de situatie in het voorjaar van 2017. Tegen het einde van het experiment zal dit opnieuw gebeuren, om vast te stellen of scholen zich hierin verder ontwikkelen.

Een reflectie op de huidige stand van zaken van het experiment en de verwachtingen voor het komende schooljaar vindt u in het laatste hoofdstuk.

De bijlagen bevatten informatie over praktische zaken rond de monitoring van het experiment (bijlage 1) en de ondersteuning voor de scholen (bijlage 2).

2 Deelnemende scholen en meldingen

In dit hoofdstuk schetsen we de huidige stand van zaken van het experiment. Eerst presenteren we een overzicht van de deelnemende scholen en het aantal en de aard van de meldingen van afwijking van wet- en regelgeving. Daarna doen we verslag van de scholen die (nog) niet deelnemen aan het experiment (maar zich in eerste instantie wel hebben aangemeld) en hun beweegredenen.

2.1 Deelnemende scholen

Scholen die in 2013 én in 2014 het predicaat 'Excellente school' kregen, hadden toegang tot het experiment. Dit waren in totaal 58 scholen, 28 po-scholen en 30 vo-scholen. Hiervan hebben 46 scholen zich aangemeld voor het experiment. Daarvan zijn 22 scholen voor primair onderwijs en 24 scholen voor voortgezet onderwijs. Zowel van de po-scholen als van de vo-scholen zijn negen scholen inmiddels aan de slag gegaan met hun vernieuwende idee. Een aantal van deze scholen heeft aan de al lopende experimenten nog nieuwe meldingen toegevoegd.² Het aantal meldingen per school varieert van één tot zes. In de tabellen 2.1 en 2.2 geven we een overzicht van de scholen die in het schooljaar 2016-2017 zijn gaan deelnemen aan het experiment met een of meer meldingen.

Tabel 2.1 *Overzicht deelnemende scholen primair onderwijs en het aantal meldingen van afwijkingen waarmee zij gestart zijn in schooljaar 2016-2017*

Primair onderwijs		
	<i>Naam school</i>	<i>Aantal meldingen</i>
2016-2017	IKC De Ark, Vlaardingen	2
	OBS De Venen, Reeuwijk	3
	St. Nicolaaschool, Haren	1
	CBS De Fontein, Westerhaar	1
	BS De Lindegaerd, Meerssen	1
	Dalton Rijnsweerd, Utrecht	1
	Paulusschool, Utrecht	1
	Anna van Buren Roombeek, Enschede	3
	OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy	2
	Totaal aantal meldingen	15

² In het schooljaar 2017-2018 starten voornamelijk twee nieuwe po-scholen en vier nieuwe vo-scholen met hun experiment. Daarmee komt het aandeel deelnemende scholen in het po op 11 en in het vo op 13.

Tabel 2.2 *Overzicht deelnemende scholen voortgezet onderwijs en het aantal meldingen van afwijkingen waarmee zij gestart zijn in schooljaar 2016-2017*

Voortgezet onderwijs		
	<i>Naam school</i>	<i>Aantal meldingen</i>
2016-2017	Stedelijk college Eindhoven	3
	St. Ignatiusgymnasium Amsterdam	2
	Goois Lyceum Bussum	1
	Utrechts Stedelijk Gymnasium	3
	Wolfert Tweeklas Rotterdam	6
	Kandinsky College Nijmegen	3
	Calvijn College Goes	3
	Calvijn College Tholen	3
	Penta College CSG De Oude Maas, Spijkenisse	2
		26

2.2 Meldingen van afwijking van wet- en regelgeving

De meldingen die de scholen doen betreffen uiteenlopende onderwerpen. In tabel 2.3 (po) en tabel 2.4 (vo) is een overzicht opgenomen van de onderwerpen van de meldingen. Wanneer scholen dezelfde melding doen, betreft dit hetzelfde onderwerp en dezelfde wet en/of regel waarvan wordt afgeweken. De invulling van het alternatief kan wel per school verschillen. Onder de tabel staat een beknopte weergave van de inhoud van de onderwerpen waarmee wordt geëxperimenteerd.

Meldingen primair onderwijs

We geven hieronder een overzicht van de meldingen in het primair onderwijs.

Tabel 2.3 *Onderwerpen van meldingen primair onderwijs, stand van zaken 1 juli 2017*

<i>Onderwerp van melding</i>	<i>Aantal po-scholen</i>
Vaste instroommomenten kleuters	4
Alternatief schoolplan	5
Minder onderwijstijd	4
Educatieve keuzedagen	1
Familieklas	1
Totaal aantal meldingen	15

Instroom kleuters – Deze basisscholen willen de instroommomenten van kleuters in groep 1 clusteren en/of vervroegen. Sommige scholen beperken de instroom van nieuwe leerlingen tot enkele momenten per jaar (na iedere schoolvakantie) om meer rust te creëren in de groep en te bevorderen dat de kleuters zich geen nieuweling voelen maar onderdeel van de groep. Een ander doel is optimaal aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen, door ze vervroegd toe

te laten tot de basisschool, vanaf enkele maanden voor hun vierde verjaardag, of bij één school, zelfs vanaf tweeënhalf jaar.

Schoolplan – Vijf scholen kiezen voor een schoolplan met een beperkte opzet. Visie, missie, doelstellingen en kwaliteitszorg worden beschreven, maar voor gedetailleerde beschrijving van vakgebieden of paragrafen over personeelsbeleid wordt verwezen naar andere documenten. Deze scholen werken met jaarlijkse schoolplannen in plaats van de vierjarige cyclus. Dit past beter bij de dynamiek van de vernieuwingen op school.

Onderwijstijd – Scholen kiezen om verschillende redenen voor het terugbrengen van de onderwijstijd voor hun leerlingen. Een aantal scholen wil de onderwijstijd anders invullen om betere zorg te kunnen bieden aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Op deze manier willen ze maatwerk bieden en/of kinderen een combinatie van onderwijs en specialistische begeleiding geven. Andere scholen kiezen er voor om de verplichte onderwijstijd met enkele uren per jaar te verminderen om in die tijd met het team gericht te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing en professionalisering. Eén school heeft de reductie van onderwijstijd ingezet om het continuooster zonder fasering te kunnen invoeren voor de hele school.

Familieklas – Eén school heeft het experiment aangegrepen om aan de slag te gaan met een Familieklas. Twee dagdelen per week komen 5 of 6 kinderen met (een van) hun ouders naar deze familieklas binnen de eigen school. Daar werken ze, onder begeleiding van een leerkracht en een ambulante hulpverlener van jeugdzorg, aan gedrags- en opvoedvaardigheden. Hierdoor wordt afgeweken van het curriculum. Het gaat om kinderen met gedragsproblemen die zonder begeleiding in de Familieklas vermoedelijk in een traject richting cluster 4 onderwijs terecht zouden komen.

Educatieve keuzedagen – Ouders krijgen een aantal vrij op te nemen keuzedagen aangeboden waarop ze hun kinderen buiten de schoolse context een interessante leerervaring kunnen laten opdoen.

Meldingen voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs zijn er verscheidene onderwerpen waarbij scholen willen afwijken van wet- en regelgeving. In tabel 2.4 geven we een overzicht.

Tabel 2.4 Onderwerpen van meldingen voortgezet onderwijs, stand van zaken 1 juli 2017

Onderwerp van melding	Aantal
Andere invulling profielen (nieuwe vakken/combinaties)	9
Deeexamens, herexamens, septemberroute	7
Examens moderne vreemde talen	3
Bevoegdheid docenten	5
Minder onderwijstijd	2
Totaal aantal meldingen	26

Curriculum – Enkele scholen kiezen ervoor de mogelijkheden voor het kiezen van examenvakken te verruimen. Voorbeelden zijn het inwisselen van het keuzeprofielvak voor een examenvak naar keuze of het volgen van Chinese taal en cultuur (vwo) op de havo. Een andere school vervangt het vak maatschappijleer door de internationaal erkende vakken Global Perspectives en Global Politics. Een verdergaande melding is de opzet van een ‘vakhavo techniek’, die leerlingen de mogelijkheid biedt om door te groeien zowel op theoretisch vlak als op de toegepaste techniek.

Toetsing en examinering – Verschillende scholen willen leerlingen een alternatieve route aanbieden naar het diploma, waarbij certificaten worden uitgereikt zoals nu alleen in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) mogelijk is. Ook willen meerdere scholen vrijstellingen geven voor het centraal examen aan leerlingen die een internationaal certificaat hebben behaald (ERK), bijvoorbeeld voor moderne vreemde talen.

Bevoegdheden docenten – Vijf scholen willen docenten die niet volledig bevoegd zijn toch aanstellen, op grond van hun bekwaamheid, ervaring of verwante bevoegdheid. Enkele voorbeelden: docenten zonder eerstegraads bevoegdheid geven les in de bovenbouw van het gymnasium evenals docenten die hun bevoegdheid in het buitenland hebben behaald. In deze gevallen wordt een interne beoordelingsprocedure gevolgd.

Onderwijstijd – Twee scholen voor voortgezet onderwijs willen de verplichte onderwijstijd verminderen met enkele uren per jaar om in die tijd met het team te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing, professionalisering en/of efficiëntere rapportvergaderingen, dit levert voor de docenten werkdrukverlichting op.

2.3 Niet deelnemende scholen en hun beweegredenen

Niet alle 46 scholen die zich hebben aangemeld met de intentie mee te doen aan het experiment doen op dit moment daadwerkelijk mee. In het po hadden aan het einde van het schooljaar 2016/2017 13 van de 22 scholen nog geen melding gedaan, in het vo zijn dat 15 van de 24 scholen. Hieronder (tabel 2.5 en toelichting in tekst) is beknopt weergegeven wat de beweegredenen zijn van de scholen die tot nog toe niet met een melding zijn gekomen.

Tabel 2.5 Aantal niet deelnemende scholen en hun beweegredenen, 1 juli 2017

<i>Beweegredenen</i>	<i>Aantal scholen po</i>	<i>Aantal scholen vo</i>
Melding wordt overwogen of voorbereid	6	8
Geen afwijking nodig	3	2
Directiewisseling	3	1
Geen draagvlak in het team		2
Te weinig tijd, te weinig geld	1	1
Niet bereikt		1
Totaal	13	15

In mei en juni 2017 hebben de onderzoekers van Oberon en het Kohnstamm Instituut de scholen gebeld die tot dan toe geen melding hadden gedaan. Uit deze belronde blijkt dat er verschillende beweegredenen zijn voor scholen om, vooralsnog of definitief, af te zien van deelname aan het experiment.

Melding wordt overwogen of voorbereid

Veertien scholen overwogen aan het einde van het schooljaar 206/2017 een melding of waren een melding aan het voorbereiden.³ Sommige scholen zijn in gesprek met het ministerie van OCW over hun (mogelijke) melding, op andere scholen wordt intern nog over de plannen gesproken. Er zijn ook scholen die met hun voorstel eerst nog langs het bestuur, de MR of de gemeente willen voordat ze de plannen met OCW gaan bespreken.

Geen afwijking nodig

Op vijf scholen blijkt voor de beoogde plannen geen afwijking van wet- en regelgeving nodig te zijn. Het gaat om plannen rond maatwerk voor leerlingen, vervroegd examen doen en het werken met groepsplannen.

Overige redenen

Op drie scholen in het po is tot nog toe geen gebruik gemaakt van de regelluwe ruimte door wisselingen en ziekte van de directie. Een vo-school ziet af van deelname vanwege vertrek van een conrector.

Op twee scholen is (nog) geen draagvlak binnen het team voor deelname, het gaat in beide gevallen om een team van docenten moderne vreemde talen waarbij men het eindexamen zou willen laten vervallen ten gunste van een internationaal erkend certificaat. Docenten op de ene school geven aan 'vernieuwingsmoe' te zijn en op de andere school voorziet men te veel ingrijpende veranderingen van het curriculum en het schoolexamen waardoor de docenten opzien tegen deelname aan het experiment.

Ten slotte zijn er twee scholen die vanwege tijd en/of geldgebrek afzien van deelname. Een vo-school slaagt er niet in tijd vrij te maken voor innovatieve ideeën binnen het experiment. Eén

³ Zoals eerder vermeld hebben sinds 1 juli 2017 inmiddels twee po-scholen en vier vo-scholen hun eerste melding gedaan.

basisschool is van mening dat voor het experiment extra geld beschikbaar zou moeten worden gesteld. Zolang dit niet het geval is zal deze school niet deelnemen.

In het volgende hoofdstuk geven we een uitvoerige beschrijving van de ervaringen met betrekking tot twee thema's in het basisonderwijs. In hoofdstuk 4 doen we hetzelfde voor het voortgezet onderwijs. We kiezen hiervoor de thema's waarmee in het schooljaar 2016/2017 de meeste ervaring is opgedaan.

3 Twee thema's in het basisonderwijs

Na een schooljaar lang experimenteren met afwijkingen van wet- en regelgeving zijn de nodige ervaringen opgedaan. In dit hoofdstuk bespreken we de ervaringen van de scholen voor primair onderwijs. We beperken ons hierbij tot twee thema's: *instroommomenten voor kleuters* (vier scholen) en een *alternatief schoolplan* (vijf scholen). De reden om deze thema's is kiezen is dat hiermee in het schooljaar 2016/2017 de meeste ervaring is opgedaan. Per thema beschrijven we de doelen van de afwijking, de plannen en de ervaringen. Tevens gaan we in op aandachtspunten voor praktijk en beleid.

3.1 Instroommomenten kleuters

De vierde verjaardag is een belangrijk overgangsmoment voor jonge kinderen. Vanaf dat moment kunnen ze naar de basisschool. Doordat de overgang van voorschoolse periode naar basisschool precies op de vierde verjaardag valt, begint elk kind op een andere datum in groep 1. Vier regelluwe scholen vinden dit niet wenselijk en kiezen ervoor de instroommomenten anders te organiseren: ze kiezen voor een beperkt aantal instroommomenten en/of voor vervroegde instroom.

3.1.1 Hoeveel en welke scholen?

Er zijn momenteel vier scholen die een melding hebben ingediend op het thema 'instroom van kleuters' en die daarmee zijn gestart in het schooljaar 2016-2017.⁴ Het gaat om:

- CBS Anna van Buren-Roombeek, Enschede
- OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy
- De Lindegaerd, Meerssen
- OBS De Venen, Reeuwijk

3.1.2 Doelen en invulling van de meldingen

De doelen die de vier hierboven genoemde scholen nastreven met de aangepaste instroommomenten voor kleuters lopen enigszins uiteen. Voor De Lindegaerd ligt het accent op het bieden van passend onderwijs. Dat houdt in dat peuters die meer aankunnen vervroegd – vanaf 3 jaar en 10 maanden – kunnen instromen in het kleuteronderwijs, opdat er een betere doorgaande ontwikkelingslijn kan worden gewaarborgd. "We zien eigenlijk niets in de strakke hefboomwerking waarin alle kinderen precies als ze 4 jaar worden het basisonderwijs

⁴ Een vijfde school, De Vogelaar in Raalte, heeft al wel een melding gedaan, maar start pas in het schooljaar 2017-2018 met vervroegde instroom van kleuters.

Een zesde school, de Van Ostadeschool in Den Haag, heeft in maart 2017 een melding gedaan voor het starten van een pre-school voor kinderen van 2,5 tot 6 jaar. Het aanbod op de pre-school zal volledig worden verzorgd door onderwijsgeevenden, onder verantwoordelijkheid van de school. De start van deze pre-school is gepland voor september 2017, er zijn dus nog geen monitorgegevens beschikbaar.

binnenkomen: sommigen zijn daar al eerder aan toe, anderen juist iets later,” aldus de (meerscholen)directeur.

De drie overige scholen (Anna van Buren, De Venen en De Bloeiende Betuwe) richten zich op een geclusterde instroom van kleuters, steeds op de (maan)dag na een vakantie. In de woorden van de directeur van de Anna van Burenschool: “Het betekent dat steeds de kinderen instromen die dan voor de volgende vakantie 4 jaar worden.” De belangrijkste doelen voor deze drie scholen zijn: verbetering van de pedagogische kwaliteit (meer rust, veiligheid en stabiliteit in de kleutergroepen) en een doelmatiger schoolorganisatie. Voor de Anna van Burenschool en De Venen is een derde doel: de verbetering van de ouderbetrokkenheid, door de gezamenlijke ontvangst van ouders van startende kleuters. Voor De Bloeiende Betuwe is een derde doel: het bereiken van betere leerresultaten door de extra onderwijstijd.

De verschillen in doelstelling van de innovatie vertalen zich in verschillen in invulling die de scholen geven aan de vervroegde instroom.

Bij De Lindegaard ligt het accent op de beoordeling door de pedagogisch medewerker van de peuterspeelzaal. Zij doet dat op basis van haar observaties van het kind en de resultaten op de Cito-peutertoetsen. Als daaruit blijkt dat het kind toe is aan kleuteronderwijs kan het instromen, mits ook de ouders en school daarmee akkoord zijn. De overstap naar de kleutergroep verloopt vervolgens op dezelfde manier als wanneer een 4-jarige instroomt. Bij de drie overige scholen houdt de innovatie in dat kleuters niet meer individueel starten op het moment dat zij vier jaar zijn geworden, maar groepsgewijs steeds de dag na een vakantie. Bij deze scholen zijn er daardoor nu vijf instroommomenten in het schooljaar. De (bijna) vierjarigen starten gezamenlijk en zijn dus niet meer het enige nieuwe kind in de groep. Ze kennen elkaar vaak al van de kinderopvang of peuterspeelzaal, en hebben steun aan elkaar. Er zijn geen wenmomenten meer, maar alle kinderen gaan meteen mee in het vaste ritme van de kleutergroepen. In het programma wordt de eerste weken rekening gehouden met de nieuwe kleuters, en bij enkele scholen zijn er extra handen op de groep. De groepssamenstelling blijft tussen de vakanties stabiel, waardoor ook de andere kinderen en de leerkracht minder te maken hebben met wisselingen en de onrust die dat meebrengt. Bij de twee grotere scholen worden de ouders gezamenlijk ontvangen en is er na enkele weken een gezamenlijk evaluatiemoment.

3.1.3 Kengetallen

School	Totaal aantal leerlingen ⁵	Totaal aantal kleuters ingestroomd	Totaal aantal kleuters vervroegd ingestroomd	Aantal kleuters met extra leertijd < 4 weken	Aantal kleuters met extra leertijd > 4 weken
De Lindegaard	95	12	1	0	1
Anna van Buren	444	58	40	23	17
De Venen	428	12	48	31	17
De Bloeiende Betuwe	99	13	12	3	9

Tabel 3.1: Leerlingaantallen en aantallen vervroegd-ingestroomde leerlingen in het schooljaar 2016-2017, per school⁶

Bij de Lindegaard is één leerling dit jaar vervroegd ingestroomd, maar in dat geval ging het om een leerling van bijna vier jaar die vanuit Griekenland naar Nederland was gekomen, en voor wie het niet zinvol was haar eerst te laten wennen in de peuter groep, en dan een maand later nogmaals in de kleuter groep. Zij is daarom meteen in de kleuter groep geplaatst. Er waren geen andere leerlingen die, na overleg met de peuterleidster, toe waren aan vervroegde instroom.

3.1.4 Ervaringen schoolleiding, leerkrachten, ouders

In deze paragraaf gaan we in op de ervaringen van de drie scholen die gekozen hebben voor vijf vaste instroommomenten. Bij De Lindegaard is nog geen ervaring opgedaan met de vervroegde instroom vanuit het perspectief van de doorgaande ontwikkeling van het kind.

Doelmatigheid op schoolniveau

De innovatie heeft tot nu toe volgens de schoolleiders weinig effect op de administratieve last op schoolniveau die samenhangt met de instroom van nieuwe leerlingen: de kennismakingsbezoeken van ouders die overwegen hun kind in te schrijven op de school gebeuren nog steeds op individuele basis, en ook de warme overdracht gebeurt per kind. Eén van de directeuren geeft aan dat de nieuwe aanpak juist voor haar extra activiteiten inhoudt, namelijk de ontvangst van de ouders van de nieuwe leerlingen op de dag na de vakantie en het gezamenlijke evaluatiemoment. Eerder werden de ouders ontvangen en wegwijs gemaakt door de kleuterleerkrachten. Eén schoolleider ervaart de 5-instroommomenten juist wel als vermindering van de administratieve last op schoolniveau. Op zijn school is er eveneens een gezamenlijke ontvangst van ouders van nieuwe leerlingen, en een gezamenlijke ouderavond na enkele weken, maar deze praktijk is niet nieuw voor deze school.

Doelmatigheid gelet op werkdruk leerkrachten

De schoolleiding en leerkrachten van de drie scholen die nu werken met vijf instroommomenten geven aan dat deze aanpak de werkdruk voor de leerkrachten vermindert. Het feit dat de kinderen niet meer op allerlei losse momenten binnenkomen, maakt het

⁵ Het totaal aantal leerlingen en het aantal 4-jarigen in schooljaar 2016-2017 zijn gebaseerd op de informatie van 'Scholen op de kaart' (geraadpleegd op 31 juli 2017)

⁶ De Vogelaar en de Van Ostadeschool starten pas vanaf schooljaar 2017-2018 met de vervroegde instroommomenten.

organiseren van de instroom praktischer, overzichtelijker en relaxter. Het gaat dan om leerkrachtactiviteiten zoals: contact opnemen met de ouders over de wenmomenten, een kaartje schrijven om het kind uit te nodigen, nadenken over de groepsactiviteiten, aandacht voor het wegwijs maken van de nieuwe leerling. In de woorden van één van de leerkrachten: "Vroeger ging ik elke week na wie er de volgende week zou komen. Je zet dan een extra stoeltje klaar. Als een leerling dan soms toch niet kwam moest je daar achteraan. Nu weet je precies wie erbij komt. En bovendien gaat het maar om een paar momenten per jaar."

Pedagogische kwaliteit

De effecten van de vaste instroommomenten zijn volgens alle betrokkenen (erg) positief als het gaat om de pedagogische kwaliteit. Er is meer gerichte aandacht voor de gewenning in de groep, meer ruimte voor maatwerk en een aangepast programma, en er kan gemakkelijker rekening gehouden worden met de nieuwe leerlingen in de planning van bijzondere activiteiten zoals schoolreisjes en sportdagen. De groepsgewijze instroom zorgt bovendien voor meer veiligheid voor de nieuwe leerlingen. De kleuterleerkrachten geven aan dat nieuwe kleuters wat sneller gewend lijken aan school en het is goed voor hun zelfvertrouwen dat ze niet de enige zijn die niet weten waar de wc is of hoe het buitenspelen gaat. In de woorden van één van de leerkrachten: "Het instroommoment is voor nieuwe leerlingen minder bedreigend. Ze hebben meer maatjes en er is een duidelijker instroomritueel. Er is geen wenperiode meer met steeds een wisseling tussen school en opvang, en/of met halve dagen. Je komt op school en dan zit je ook op school." En andere leerkracht geeft aan: "De kinderen gaan sneller mee op de golven van de groep." Een groepje van vier of vijf kinderen tegelijk zien de kleuterleerkrachten als meest wenselijk: prettig voor de kinderen, werkbaar voor de leerkracht, en de impact voor de andere kinderen in de groep is niet té sterk. Ook voor de andere kinderen en de leerkracht is er meer rust en stabiliteit. De groepssamenstelling blijft gelijk in de periode tussen twee vakanties, en er is minder onrust van kinderen die maar af en toe een ochtend of middag komen. Een onverwachte opbrengst is de groepsvorming die plaatsvindt. In de woorden van de leerkrachten: "Normaal pakken er een of twee kinderen het op om de nieuwe kinderen op te vangen, nu doet de hele groep dat. Ze voelen zich samen verantwoordelijk." En: "De groep ondersteunt jou als leerkracht bij het wegwijs maken van de instromende kinderen. Ze weten al: na de vakantie komen de nieuwe kinderen, die moeten we helpen. Dat verloopt veel natuurlijker dan wanneer kinderen op onregelmatige tijden komen wennen."

Opbrengsten (cognitief en sociaal emotioneel)

De opbrengsten op cognitief niveau van deze innovatie laten zich moeilijk meten: het gaat om een extra leertijd – van maximaal twee maanden – voor een deel van de kinderen. Wel merken enkele leerkrachten en schoolleiders op dat de 'herfstkinderen' op het moment van afname van de M-toetsen (leerlingvolgsysteemtoetsen in januari) net iets meer gewend zijn aan de structuur van de school. "Op die toetsen zie je betere resultaten, dat zit 'm niet zozeer in de leeropbrengsten, maar in het feit dat kinderen het wat beter aankunnen om mee te doen met de toetsmomenten."

Sociaal-emotioneel zien alle betrokkenen positieve effecten van de gezamenlijke instroom. Ook hier lijken met name de herfstkinderen te profiteren. Op het moment dat in december de drukke periode aanbreekt rond Sinterklaas en Kerst zijn zij al gewend in de klas: "Nu leven ze daar met de hele klas vanaf de herfst naartoe."

Ouderbetrokkenheid

Over het algemeen verwachtten de scholen vooraf positieve effecten van de geclusterde kleuterinstroom op de ouderbetrokkenheid doordat ook ouders 'steun hebben aan elkaar'. Met name bij De Venen zijn ouders en schoolleiding positief over de verbeterde ouderbetrokkenheid. Op deze school zijn gezamenlijke ouderbijeenkomsten rond de instroom al wat langer praktijk. Op de andere scholen is er (nog) geen echt effect merkbaar. Dat lijkt vooral te zitten in het nog zoeken naar goede manieren voor het organiseren van gezamenlijke informatiemomenten. Wel komt uit de interviews met de schoolleiders naar voren dat zij zich, juist vanwege de wijziging in het instroombeleid, sterker bewust zijn van de behoefte van ouders aan informatie en communicatie met de school.

Doorgaande ontwikkelingslijn peuter-kleuter

Het creëren van een doorgaande ontwikkelingslijn via VVE en het werken met een kindvolgsysteem vanaf de peutergroepen is een aandachtspunt op alle vier de scholen. Op de twee scholen met een groot aantal leerlingen is al sprake van samenwerking met de peuterspeelzaal en kinderopvang op dit punt, maar zowel de leerkrachten als de medewerkers van de kinderopvang geven aan dat er nog verbetering mogelijk is. Wel geven de medewerkers van de kinderopvangorganisaties waarmee deze scholen samenwerken aan dat de voorwaarden voor het realiseren van een goede overdracht verbeterd zijn dankzij de vaste instroommomenten en structureler overleg.

Op de twee kleinere scholen is er wel de wens om op dit punt te komen tot meer samenwerking met de peuterspeelzaal, maar lijkt de peuterspeelzaal de nieuwe ontwikkelingen ook te ervaren als bedreigend voor het eigen bestaan. Dat neemt niet weg dat ook op deze kleinere locaties bij zowel de scholen als de peuterspeelzalen sprake is van ontwikkeling van een doorgaande lijn in de VVE, en dat gesproken wordt over het invoeren van een kindvolgsysteem voor de peutergroepen dat aansluit op het systeem van de school.

Onverwachte opbrengsten

Voor de grotere scholen, zoals de Anna van Buren, doen zich door de vaste instroommomenten meer mogelijkheden voor om te sturen in de groepssamenstelling, zodat jongens/meisjes, kinderen met een andere moedertaal dan het Nederlands en kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, beter kunnen worden gespreid over de verschillende groepen. Bovendien kon na de meivakantie een nieuwe groep worden gestart, doordat er een grote groep nieuwe leerlingen tegelijk instroomde.

Verder zijn er enkele onverwachte, positieve effecten opgetreden voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Zoals het al besproken gunstige effect op het proces van groepsvorming, de soepeler instap voor de herfstkinderen gelet op feestdagen en januaritoetsen, en het sneller verloop van het wenproces: "De nieuwe kinderen worden eerder opgenomen in de groep,

maken eerder speelaafspraken en zijn eerder wat flinker, geen peuters meer maar echte schoolkinderen,” aldus een van de leerkrachten van De Bloeiende Betuwe. De kleuterleerkrachten van de andere scholen melden vergelijkbare ervaringen.

3.1.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

In deze eerste uitvoeringsfase komen enkele onvoorziene effecten voor de scholen en de kinderopvangorganisaties aan het licht die een belemmering zouden kunnen vormen voor de vervroegde instroom van kleuters. Een deel van deze belemmeringen vraagt om praktisch-organisatorische oplossingen. De scholen (en andere betrokkenen) zijn daar ook mee bezig. Enkele belemmeringen vragen om beleidsmatiger oplossingen, dat geldt in elk geval voor de bekostiging voor 3-jarigen en inzichtelijke criteria voor de beslissing of een leerling wel/niet vervroegd kan instromen.

Aandachtspunten praktijk

(Warme) overdracht en afspraken over peutertoetsen – De overdracht van kinderopvang naar basisschool vraagt nieuwe afstemming. In Enschede bijvoorbeeld is er een stedelijke afspraak over het volgen van de ontwikkeling van kinderen. Onderdeel daarvan is de afname van de Cito-peutertoetsen en de uitvoering van observaties met het SLO-instrument ‘Kijk op kinderen.’ De richtlijn is echter dat de Cito-peutertoetsen pas valide kunnen worden afgenomen op het moment dat het kind 3 jaar en 11 maanden is. De afspraak is nu dat de school deze toetsen uitvoert, al vraagt een goede organisatie daarvan nog wel even aandacht.

Aandachtspunten beleid

Geclusterde instroom van kleuters, én het perspectief van doorlopende ontwikkelingslijnen, betekenen beide in de huidige praktijk van de regelluwe scholen dat er sprake is van vervroegde instroom. Die vervroeging heeft financiële consequenties voor zowel de school als de kinderopvang.

Financiële gevolgen voor de school – De directeur van De Bloeiende Betuwe constateert dat de vervroegde instromers nog niet meetellen als leerlingen en dus ook niet voor de bekostiging. Dat is een aandachtspunt waarvoor nog een oplossing gevonden zou moeten worden.

Financiële gevolgen voor de kinderopvang – Kinderopvangorganisaties verwachten dat vervroegde instroom van kleuters zal leiden tot inkomstenderving voor de sector. Kinderen maken immers korter gebruik van het aanbod van de dagopvang. Na het eerste jaar lijkt de inkomstenderving mee te vallen. Dat wordt voor een deel verklaard doordat de kinderen die vervroegd instromen, meteen doorgaan naar de buitenschoolse opvang en dus meestal ook weer bij dezelfde organisatie terechtkomen. Belangrijk is hierbij dat school en kinderopvang zorgen voor tijdige informatie voor ouders over uitschrijving en opzegtermijnen.

Een tweede financieel aandachtspunt voor de kinderopvang betreft de leidster-kindratio in de buitenschoolse opvang. Voor 3-jarigen geldt een andere norm voor de leidster-kindratio, dan voor kinderen vanaf 4 jaar. Dat betekent dat in de bso-groepen waar de vervroegd ingestroomde kleuters in deelnemen soms een extra pedagogisch medewerker op de groep moet staan. Dat zorgt voor extra kosten.

Verschillende leidster-kindratio's voor 3-jarigen in opvang en onderwijs – Een hiermee verwant aandachtspunt is het 'meten met twee maten' waar het gaat om leidster-kindratio's in de kinderopvang en in het onderwijs. Wanneer voor peutergroepen als norm geldt dat er twee beroepskrachten aanwezig moeten zijn op maximaal 16 kinderen, roept het vragen op als 3-jarigen in een klas van 25 of meer leerlingen, met één leerkracht, terecht kunnen komen. Een aandachtspunt voor discussie met/in het veld.

Beslissing over wel of niet vervroegd instromen – Een laatste, vanuit perspectief van onderwijsbeleid essentieel, aandachtspunt is de vraag wie straks beslist of een leerling al dan niet vervroegd kan instromen. Het ijkpunt in de Wet Primair Onderwijs (WPO, artikel 39) is nu dat een kind de leeftijd van 4 jaar moet hebben bereikt om te worden toegelaten tot het basisonderwijs. De praktijk is dat vrijwel alle ouders gebruik maken van dat recht op toelating en dat basisscholen dat nooit weigeren. Maar geldt dat straks ook voor de vervroegde instroom?

De ervaring van de schoolleiders en leerkrachten is dat vrijwel alle ouders het prettig vinden als hun kind wat vroeger kan instromen. De meeste ouders geven aan dat hun kind daaraan toe is. Er zijn voor ouders echter ook financiële en praktische voordelen aan de vervroegde instroom: minder kosten voor de kinderopvang en meer tijd voor werk, studie of andere zaken. De directeur van De Lindegaard waarschuwt er daarom voor dat vervroegd instromen altijd een pedagogisch verantwoorde keuze moet zijn. Bij deze school vindt vervroegde instroom dan ook alleen plaats als de pedagogisch medewerkster van de peuterspeelzaal aangeeft dat het kind voldoende schoolrijp is. Ook voor de scholen die de instroommomenten clusteren is dat een aandachtspunt in de overdracht en in gesprekken met ouders.

3.2 Alternatief schoolplan

Volgens artikel 12 van de WPO dienen scholen een schoolplan op te stellen, met daarin een beschrijving van 'het beleid met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs': onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en kwaliteitsbeleid. Volgens artikel 16 wordt het schoolplan tenminste een maal in de vier jaar vastgesteld. Vijf regelluwe scholen hebben gemeld dat ze het schoolplan op een andere manier gaan invullen. Ze kiezen voor een periode van een jaar in plaats van een vierjarige periode en daarnaast voor een andere vorm en inhoud.

3.2.1 Welke scholen?

Vijf scholen hebben een melding ingediend op het thema 'schoolplan' en zijn daarmee gestart in het schooljaar 2016-2017. Het gaat om:

- IKC De Ark, Vlaardingen
- CBS Anna van Buren, Roombeek, Enschede
- OBS De Venen, Reeuwijk
- St. Nicolaasschool, Haren
- OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy

3.2.2 Doelen en invulling van de meldingen

De scholen willen alle vijf afstappen van het uitvoerige, vierjarige schoolplan. Ze zijn niet tevreden met de rol van het schoolplan binnen het kwaliteitsbeleid van de school. Het schoolplan is meestal een 'papieren tijger' en geen praktisch instrument om schoolontwikkeling te plannen en te bewaken. Bovendien kost het veel tijd om het plan op te stellen en erover eens te worden met schoolteam, MR en bestuur.

De vijf scholen kiezen daarom voor een alternatief dat a) beknopter is en b) een meer beperkte horizon heeft: één jaar in plaats van vier jaar. De verwachte voordelen hiervan zijn:

- Verminderen van de administratieve last, door het schoolplan te beperken tot 'het hoogst noodzakelijke' zoals het staat geformuleerd in de melding van OBS de Bloeiende Betuwe.
- Vergroten van 'eigenaarschap' bij de leden van het schoolteam, doordat een vorm wordt gekozen die meer 'leeft'.
- Vergroten flexibiliteit, door de kortere periode waarop het plan betrekking heeft.
- Verbeteren van de kwaliteitszorg. Een kwaliteitscyclus van vier jaar vinden veel scholen te lang.
- Onderwijskwaliteit algemeen. Dit vloeit voort uit de bovenstaande punten; minder 'last' en meer eigenaarschap en flexibiliteit geven ruimte voor kwaliteitsverbetering.

Het eerste doel, het verminderen van administratieve last wordt onderschreven door alle vijf de scholen. Vier van de vijf verwachten ook kwaliteitsverbetering, hetzij door vergroten van eigenaarschap, hetzij door meer flexibiliteit of een betere kwaliteitszorg.

De vorm van het alternatieve schoolplan verschilt. OBS de Bloeiende Betuwe heeft het schoolplan teruggebracht tot enkele overzichtelijke meerjarentabellen, die leidend zijn voor kwaliteitszorg, vervanging van methoden en evaluaties per vakgebied. Ook de Sint Nicolaasschool kiest voor een compacte schriftelijke weergave. Geen lappen tekst, maar per thema een overzicht van doelen, actiepunten en planning.

Op OBS De Venen is gekozen voor een zeer 'aanwezige' vormgeving van het schoolplan. In de lerarenkamer hangen borden waarin per thema de voortgang wordt bijgehouden. Tijdens elke plenaire teamvergadering wordt de voortgang per thema besproken. Elk half jaar wordt een tussenstand opgemaakt.

3.2.3 Ervaringen schoolleiding en leerkrachten

Nog niet alle vijf de scholen zijn begonnen te werken met het alternatieve schoolplan. Het onderstaande is gebaseerd op de ervaringen van drie van de vijf scholen. Opvallend is dat de ervaringen van schoolleiding en leerkrachten goed met elkaar sporen. Tegenstrijdige opvattingen hebben we niet gehoord.

Verminderen administratieve last

In de alternatieve opzet kost het opstellen van het schoolplan minder tijd dan voorheen. De administratieve last is dus verminderd. Met name de schoolleiding toont zich hierover tevreden. Niet alleen vanwege de tijdsbesparing voor de schoolleiding zelf, die doorgaans belast is met de taak het plan op te stellen. Ook de terugkoppeling naar het team, MR en

bestuur is minder belastend. Niet omdat hun betrokkenheid is verminderd, maar omdat het nieuwe schoolplan relevanter is voor de onderwijspraktijk.

Eigenaarschap

Ook het oordeel over de bruikbaarheid van het nieuwe schoolplan is positief. Directie van de Sint Nicolaasschool: 'Het schooljaarwerkplan leeft veel meer, ook bij de leerkrachten. Je pakt het in de vergadering erbij. Dat deden we niet met het oude schoolplan.' De teamleden van Integraal Kindcentrum (IKC) De Ark waarderen vooral de wijze waarop het plan tot stand is gekomen. Het plan is niet van bovenaf opgelegd, maar door het werken met actieteams wordt het gedragen door het hele team.

Flexibiliteit

Een ander voordeel van het eenjarige schoolplan is de grotere flexibiliteit. Over het jaarplan van IKC De Ark zegt de directie: 'In de context van een IKC moet je bij+na per week doelen stellen, dus dan is vier jaar niet te doen.' Het afstemmen van de verschillende werksoorten binnen het IKC vraagt veel flexibiliteit en een korte-termijnplanning. Met een eenjarig plan kunnen zaken meteen worden aangepast en bijgesteld. Dat vindt de directie van het IKC nodig, want de ontwikkelingen gaan snel. 'Op het gebied van passend onderwijs is de visie in ontwikkeling, je wilt dat zo snel mogelijk teruglezen in het schoolplan.' Voor de goede orde: ook een vierjarig schoolplan kan tussentijds worden bijgesteld. Maar een horizon die vier jaar vooruit ligt, is zover weg dat het voor de school moeilijk is te bepalen wat er bijgesteld moet worden. Een periode van één jaar is beter te overzien.

Efficiency

Volgens sommigen is een eenjarig plan ook efficiënter dan een vierjarig plan. De directeur van IKC De Ark: 'Ik hoef niet een keer in de vier jaar te denken: "ach jee, nu moet ik een schoolplan gaan schrijven". Als ik het ieder jaar doe, is het minder werk. Ik pas het alleen aan. Dat scheelt veel tijd en energie.' Dit geldt niet alleen voor het schrijven van het plan, ook voor het overleg erover. Er wordt nog steeds overlegd over het schoolplan, maar dat overleg is functioneler, dat wil zeggen direct gekoppeld aan de uitvoering van het schoolplan. Dat is de ervaring van zowel de Sint Nicolaasschool, De Ark als De Venen.

Kwaliteitszorg

De voortgang met betrekking tot de jaarplannen wordt op OBS De Venen gemonitord aan de hand van trendanalyses en tevredenheidsonderzoeken onder ouders, leerlingen en personeel. De scholen zijn het er over eens dat een kwaliteitscyclus van één jaar beter past bij het tempo waarin plannen worden gemaakt en uitgevoerd.

Onderwijskwaliteit

De positieve invloed op de onderwijskwaliteit hangt samen met de grotere flexibiliteit. 'Door snel bij te sturen en inspelen op de actualiteit kunnen we de kwaliteit van onderwijs steeds goed op peil houden,' zeggen leraren van IKC De Ark. Bij de Venen en de Sint Nicolaasschool merkt men dat het meer concrete karakter van het nieuwe schoolplan stimulerend werkt voor

het uitvoeren van verbeteringsplannen. De ontwikkelingen worden regelmatig bijgehouden, daardoor zie je het resultaat van de inspanningen en dat stimuleert om verder te gaan op de ingeslagen weg.

3.2.4 Aandachtspunten voor praktijk

Langetermijnplanning – Een risico van een schoolplan met een beperkte horizon is dat de visie en planning voor de lange termijn minder aandacht krijgen. Wordt een school zonder een vierjarig plan niet te veel geregeerd door de waan van de dag? De directie van IKC De Ark erkent dit risico. Als je elk jaar bijstuurt, kan het zijn dat je plannen niet meer matchen met je langetermijnvisie. Toch is de directie niet bang voor dit risico. ‘Het schrijven van een jaarplan moet vanuit een visie gebeuren en uiteindelijk gericht zijn op een langere termijn. De doelstellingen voor een schooljaar komen voort uit die visie en zijn gericht op uitvoering.’ De leden van het schoolteam onderschrijven dit. Volgens de MR let ook het bestuur op het bewaken van de langetermijnvisie.

Werkdruk – Een ander praktisch aandachtspunt volgens de directie van IKC De Ark is de kans op verhoging van de werkdruk. ‘Omdat je bij kan sturen, ga je ook sneller dingen doen. Je gaat sneller in je ontwikkeling. Het team vindt dat we erg hard gaan. We hebben last van groeipijnen.’

Vindbaarheid van informatie – Binnen het vernieuwde toezicht door de Inspectie van het Onderwijs speelt het schoolplan een belangrijke rol. Nieuwe elementen in het schoolplan zijn bijvoorbeeld dat beschreven wordt hoe het personeelsbeleid gericht is op het pedagogisch-didactisch handelen van het onderwijspersoneel en dat een beschrijving van het stelsel van kwaliteitszorg wordt opgenomen. Verder worden in het nieuwe schoolplan de eigen aspecten van kwaliteit van de school uitgewerkt. Voor het toezicht is het vooral van belang dat deze zaken ergens, in een toegankelijk document, beschreven staan. Of ze in een (alternatief) schoolplan zijn opgenomen, is van secundair belang.

4 Twee thema's in het voortgezet onderwijs

In dit hoofdstuk schetsen we de ervaringen met afwijkingen van wet- en regelgeving in het voortgezet onderwijs. Net als in het vorige hoofdstuk, over het basisonderwijs, doen we dat niet voor alle thema's, maar voor de twee thema's waarmee in het schooljaar 2016/2017 de meeste ervaring is opgedaan. Beide thema's hebben te maken met de examinering: *septemberroute/deelexamens* en *examens moderne vreemde talen*. Een derde veel gekozen thema is een andere invulling van de profielen, maar omdat hiermee het afgelopen schooljaar nog niet veel ervaring is opgedaan, laten we dit in deze voortgangsrapportage buiten beschouwing. Per thema beschrijven we de doelen van de afwijking, de plannen en de ervaringen. Tevens gaan we in op aandachtspunten voor praktijk en beleid.

4.1 Septemberroute en route voor behalen deelcertificaten

Voor deze melding geldt dat leerlingen van deelnemende scholen in staat worden gesteld om net als binnen het Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs (vavo) de septemberroute te volgen of deelcertificaten te behalen. Het onderwijs, de afname van toetsen en de diplomering geschiedt in deze situaties volledig onder de bevoegdheid van de school.

4.1.1 Welke scholen

In schooljaar 2016-2017 zijn er drie scholen die deze melding voor het eerst in werking hebben laten treden:

- Kandinsky College te Nijmegen
- Stedelijk College Eindhoven, locatie Henegouwenlaan te Eindhoven
- Wolfert Tweekollegiaal te Rotterdam

Er zijn drie andere scholen binnen het Experiment Regelluwe scholen die deze melding hebben ondertekend, maar die nog niet hiermee gestart zijn.

4.1.2 Doel en invulling van de meldingen

Voor leerlingen in het voltijd dagonderwijs geldt dat als zij zakken voor hun examen en ze willen op school blijven, ze het hele eindexamen over moeten doen. Behaalde resultaten komen te vervallen. Door inzet van deze melding worden leerlingen in staat gesteld om op de eigen school deel te nemen aan de septemberroute of het behalen van deelcertificaten. Normaal gesproken worden deze routes uitgevoerd door de vavo.

De *septemberroute* is bedoeld voor gezakte leerlingen op het mavo (of vmbo g/t), havo en vwo, die middels de verbetering van een schoolexamenvak of het profielwerkstuk alsnog in augustus/september kunnen slagen. Deze onderdelen worden op de eigen school opnieuw gedaan en de school geeft bij verbetering van de onderdelen een diploma aan de leerling in september. Op die manier kunnen de leerlingen toegelaten worden voor een vervolgopleiding zonder een studiejaar vertraging op te lopen.

De route voor het *behalen van deelcertificaten* is bedoeld voor gezakte leerlingen op het mavo, havo en vwo, die voor meerdere vakken nog voldoende moeten halen om te kunnen slagen. Het betreft vooral vakken waar ze centraal examen in moeten doen. De leerlingen volgen deze vakken het schooljaar erop; het gaat in de meeste gevallen om twee tot vijf vakken. Ook kan het zijn dat een leerling van profiel wisselt en daardoor nieuwe vakken volgt op de eigen school. De leerlingen krijgen les in deze vakken in de reguliere eindexamenklassen. De leerling doet van deze vakken alle schoolexamenonderdelen (uitzonderingen daargelaten) en het centraal eindexamen. Voor schoolexamens geldt: het hoogst behaalde cijfer telt. Als voor een schoolexamen het jaar ervoor een hoger cijfer is behaald, mag dit cijfer blijven staan. Voor het centraal eindexamen geldt: het laatst behaalde cijfer telt. Leerlingen volgen de vakken, schoolexamens en centraal examens op de eigen school en krijgen begeleiding van een mentor.

4.1.3 Kengetallen: leerlingenaantallen

Septemberroute: leerlingaantallen

Schoolnaam	Mavo	Havo	Vwo
Kandinsky College, Nijmegen	0	5	1
Stedelijk College Eindhoven, locatie Henegouwenlaan	1	2	2
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	n.v.t.	0	1

Behalen deelcertificaten: leerlingaantallen

Schoolnaam	Mavo	Havo	Vwo
Kandinsky College, Nijmegen	0	12	15
Stedelijk College Eindhoven, locatie Henegouwenlaan	6	5	14
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	n.v.t.	8	9

4.1.4 Ervaringen schoolleiding, mentoren, leerlingen, ouders

Septemberroute

De drie scholen voerden de septemberroute in om leerlingen de mogelijkheid te bieden op de eigen school alsnog te slagen en daarmee direct met hun vervolgopleiding aan de slag te kunnen. Op de deelnemende scholen hebben bij elkaar opgeteld twaalf leerlingen de septemberroute gevolgd. Al deze leerlingen zijn alsnog geslaagd. De meeste van deze leerlingen hebben in de zomerperiode aan hun profielwerkstuk gewerkt en daarna voldoende afgerond, zodat ze konden slagen.

Invoeren 'deelcertificaten'

De drie scholen noemden twee belangrijke redenen om leerlingen te laten deelnemen aan een route voor het behalen van deelcertificaten. Ten eerste omdat de school maatwerk kan leveren door per leerling na te gaan welke vakken hij/zij gaat volgen. Ten tweede omdat de

leerling op de eigen school kan blijven, waardoor de leerlingen zich in een veilige en vertrouwde omgeving voelen. Zo zegt een leerling van Wolfert Tweetalig: “Ik zit liever op een school waar ik de omgeving en de mensen ken, in plaats van voor één jaar in een nieuwe omgeving naar school te gaan.”

Procedure die in werking treedt voor behalen deelcertificaten

Op de drie scholen wordt een vergelijkbare procedure gevolgd na de uitslag van de examens als blijkt dat een leerling gezakt is:

1. Gesprek met de leerling, met daarbij vaak ook de ouders, over de opties die een leerling heeft. Bij elke school zijn er enkele gezakte leerlingen naar de vavo gegaan, maar minder dan voorheen. De scholen stuurden deze leerlingen naar de vavo vanwege hun leeftijd (ouder dan de andere leerlingen) of vanwege psychische en sociale omstandigheden. De schoolleiders geven aan dat de vavo in hun regio het niet aanmoedigt dat deze scholen nu de mogelijkheid aanbieden van de deelcertificaten, maar dat ze het wel begrijpen.
2. Als het besluit genomen is dat een leerling op school blijft, maakt de roostermaker een individueel rooster voor deze leerling. De leerlingen zitten niet in een eigen klas bij elkaar, maar worden altijd bij de reguliere klassen geplaatst. Over het rooster is meer te lezen bij praktische belemmeringen.
3. Toewijzing van een mentor. Dat gebeurt op twee manieren: Bij Kandinsky in Nijmegen en het Stedelijk College Eindhoven mogen leerlingen een persoonlijke mentor/coach kiezen. Een voordeel hiervan is dat leerlingen zelf inspraak hebben in wie ze als mentor willen hebben. Een nadeel is dat er meer mentoren zijn die op de hoogte gebracht moeten worden van de regeling. Op Wolfert Tweetalig te Rotterdam is er een coach aangewezen, die alle deelcertificaat-leerlingen begeleidt en daarmee goed op de hoogte is. Er is op alle drie de scholen geen apart mentoruur ingeroosterd, maar de mentoren spraken de leerlingen afhankelijk van de mate van zelfstandigheid van de leerling. In de interviews met mentoren en coaches komt telkens naar voren dat een leerling de verantwoordelijkheid wel moet kunnen nemen voor zo'n route voor deelcertificaten. Voor elke leerling worden studieplannen opgesteld waarin per vak is aangegeven welke schoolexamenstof en eindexamenstof geleerd moet worden.
4. Uitstroming gedurende het jaar: een mavo-leerling op het Stedelijk College Eindhoven is uitgestroomd naar de vavo. De coach gaf aan dat de mavoleerlingen iets jonger zijn, waardoor sommige van deze leerlingen er meer moeite mee hadden. Bij Kandinsky Nijmegen is een havo-leerling uitgestroomd naar de vavo om psychische en sociale redenen.

4.1.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

In deze eerste uitvoeringsfase komen enkele zaken aan het licht die een belemmering kunnen vormen voor plannen van de scholen. Een deel van deze belemmeringen vraagt om praktisch-organisatorische oplossingen. Hieronder bespreken we deze. Vervolgens komen enkele aandachtspunten voor beleid aan de orde.

Aandachtspunten praktijk

De volgende praktische belemmeringen van de melding septemberroute en deelcertificaten worden genoemd door de schoolleiding van de scholen:

Administratie – Op het moment dat een school de administratieve processen niet op orde heeft, dan is het ingewikkeld om de septemberroute en deelcertificatenroute te organiseren. Het advies vanuit de scholen is om dit nu eerst een jaar of twee te proberen, zodat men goed weet hoe dit goed georganiseerd moet worden.

Alleen toegankelijk voor eigen leerlingen – Een belemmering kan zijn dat het beeld ontstaat dat leerlingen naar deze scholen toe mogen gaan om daar de septemberroute of deelcertificatenroute te volgen in plaats van naar een instelling die vavo aanbiedt. Dit is echter niet toegestaan.

Mogelijk negatief effect op motivatie – Een andere belemmering is dat leerlingen die in hun eindexamenjaar zitten en die misschien het jaar niet halen, misschien niet doorzetten omdat ze toch volgend jaar op de eigen school een aantal vakken opnieuw kunnen doen. De scholen vinden niet dat dit toegenomen is ten opzichte van de eerdere situatie waarin leerlingen naar de vavo konden.

Specifiek voor deelcertificaten gelden de volgende aandachtspunten:

Invoering is complex – Scholen vinden het vrij complex om de route voor deelcertificaten in te voeren. Bij de start van het schooljaar moest er nog veel uitgedacht worden. De conrector van Kandinsky Nijmegen zegt hierover: “Het is regelluw, maar bij het invoeren van zoiets moet je allerlei regels verzinnen. Je krijgt andere regels ervoor in de plaats en dat is best complex. De mentoren hebben daarom gevraagd om niet allemaal in die complexe materie te hoeven duiken.” Op deze school denkt men eraan om volgend schooljaar een mentor aan te wijzen die alle deelcertificaatleerlingen onder zijn/haar hoede neemt, net als bij Wolfert Tweetalig het geval is.

Onduidelijkheid over vrijstellingen en over status behaalde cijfers – Bij mentoren en leerlingen was er bij de start van het jaar onvoldoende duidelijk over hoe om te gaan met vrijstellingen en wie mocht bepalen of een vrijstelling geaccepteerd werd. Ook was vrij lang onduidelijk wat de status was van behaalde cijfers van het jaar ervoor: in eerste instantie leek het ‘hoogste cijfer telt’ ook te gelden voor het centraal examen, maar dat bleek niet het geval te zijn.

Roostertechnische problemen – Het ‘gatenkaasrooster’ dat deelcertificaatleerlingen hebben, werd ook als knelpunt opgevat. De leerlingen hebben behoorlijk veel tussenuren en er wordt veel zelfstandigheid verwacht. Een leerling van het Stedelijk College Eindhoven vindt dat je de verantwoordelijkheid zelf moet pakken: “Je moet eigen initiatief nemen, wil je deze route goed kunnen doorlopen. Ik ging iedere twee weken voor een gesprek naar mijn coach. Niet alle vavo-leerlingen bij ons op de mavo hebben dit zo gedaan”. Mogelijke oplossingen voor het ‘gatenkaasrooster’ die de scholen aandragen: meer vakken volgen; een bijbaantje nemen; bij tussenuren op school blijven; bijles volgen en/of examentraining; extra cursussen volgen.

Aandachtspunten beleid

Er zijn enkele mogelijke gevolgen van deze melding waar we in deze rapportage bijilstaan:

Recht op toegang – Een eerste mogelijk gevolg ligt besloten in welke leerlingen recht op toegang hebben tot de septemberroute of de route voor deelcertificaten. Vragen die opkomen

zijn: wie neemt het besluit of een leerling gaat deelnemen aan septemberroute of de route voor deelcertificaten; welke afwegingen spelen daarbij een rol; welke invloed hebben leerlingen en ouders op de besluitvorming; hoe wordt over de procedure gecommuniceerd.

Aansluiting op vervolgonderwijs – Een tweede mogelijk gevolg betreft de vervolgroute voor leerlingen: hoe wordt er door vervolgopleidingen aangekeken tegen leerlingen die de septemberroute of de route voor deelcertificaten op hun eigen school hebben behaald.

Leerplicht – Een derde mogelijk gevolg betreft de naleving van de leerplicht: regulier onderwijs is voltijd dagonderwijs, terwijl de septemberroute en de route voor deelcertificaten dit beide niet zijn. Dit punt gaat nog verder uitgezocht worden.

Financiële gevolgen – Een laatste mogelijk gevolg gaat over het financiële plaatje, waarbij de kosten van de uitvoering van deelcertificaten (zoals begeleiding door mentoren) staan tegenover de vergoeding die scholen ontvangen voor deze leerlingen.

In de monitoring van de deelnemende scholen worden ook deze mogelijke gevolgen meegenomen de komende jaren.

4.2 Alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen

Voor deze melding geldt dat leerlingen die een internationaal erkend certificaat halen voor een moderne vreemde taal de mogelijkheid krijgen om geen centraal examen te doen voor dit vak. Via omrekenstabellen is voor het behaalde cijfer/aantal punten voor het internationaal erkende examen een cijfer te berekenen voor het centraal examen.

4.2.1 Welke scholen

In schooljaar 2016-2017 zijn er twee scholen die deze melding voor het eerst in werking hebben laten treden:

- Utrechts Stedelijk Gymnasium
- Wolfert Tweeklassig Rotterdam

Er zijn twee andere scholen binnen het Experiment Regelluwe scholen die deze melding hebben ondertekend, maar die nog bezig zijn met de voorbereidingen van de uitvoering van deze melding. Dit zijn het Penta College De Oude Maas en het Rijnlands Lyceum.

4.2.2 Doel en invulling van de meldingen

De betreffende scholen bieden hun leerlingen de mogelijkheid om internationaal erkende diploma's te halen voor moderne vreemde talen. Het betreffen verschillende examens die de scholen aanbieden. Voor Engels gaat het om Cambridge (USG), Anglia (Penta), International Baccalaureate (Wolfert en Rijnlands). Voor Duits wordt Goethe gebruikt (USG en Wolfert) en voor Frans DELF (USG).

De examens zijn op verschillende niveaus te behalen van A1 tot C2.

Leerlingen die een dergelijk examen willen doen, volgen extra lessen en/of moeten in hun eigen tijd extra studeren voor dit vak waarbij ze begeleiding krijgen van een docent. Leerlingen

moeten dus in ieder geval extra gemotiveerd zijn voor de taal om een internationaal erkend examen te gaan doen. De school bespreekt met de leerling voor welk examen ze gaan. Hierbij wordt ingezet op het hoogst haalbare examen passend bij het onderwijsniveau.

Normaal gesproken maakt een leerling na afronding van een internationaal erkend programma nog het centraal examen voor het betreffende vak. Door de melding krijgen leerlingen die een internationaal erkend certificaat halen voor een moderne vreemde taal de mogelijkheid om geen centraal examen te doen voor dit vak. De scholen geven als reden voor deze melding dat zij een internationaal erkend certificaat vanaf een bepaald niveau meer waard vinden dan een centraal examen. Voor leerlingen die op een dergelijk hoog niveau een internationaal erkend examen hebben gedaan, zegt dit examen volgens de scholen veel meer over het niveau van de leerling dan een centraal examen. Door vrijstelling van het centraal examen houden leerlingen op sommige scholen tijd over omdat ze zich niet apart moeten voorbereiden op het centraal examen. Deze tijd kunnen ze gebruiken voor andere vakken of verdere verdieping.

Om leerlingen een cijfer te kunnen geven voor het centraal examen zijn er voor de betreffende moderne vreemde taal omreken Tabellen gemaakt. Met deze omreken Tabel kan voor het behaalde cijfer/aantal punten op het internationaal erkende examen een cijfer worden berekend voor het centraal examen. Deze omreken Tabellen zijn afgelopen schooljaar geconstrueerd voor de methoden Cambridge, Goethe en DELF. Voor Anglia en International Baccalaureate zijn ze in ontwikkeling.

4.2.3 Kengetallen: leerlingenaantallen

Het aantal leerlingen dat gebruik heeft gemaakt van een omreken Tabel naar een CE-cijfer in schooljaar 2016-2017.

Schoolnaam	Engels	Duits	Frans
Utrechts Stedelijk Gymnasium	28	8	4
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	-	8	-

4.2.4 Ervaringen schoolleiding, mentoren, leerlingen, ouders

Het feit dat de scholen de mogelijkheid bieden aan leerlingen om een internationaal erkend diploma te halen betekent dat leerlingen meer uitdaging wordt geboden dan wanneer alleen een centraal examen voor de moderne vreemde talen gedaan kan worden. De invulling van het programma dat leerlingen volgen ter voorbereiding op een internationaal erkend diploma betreft volgens de scholen ook een verrijking ten opzichte van het reguliere programma, omdat er meer aandacht is voor schrijven, spreken en luisteren (op een hoog niveau) dan voor een regulier programma dat voorbereid op het centraal examen nodig is.

De scholen zijn blij met hoe de uitvoering van de melding dit jaar verlopen is. Volgens de verschillende geïnterviewden zijn ook de leerlingen enthousiast over de mogelijkheid voor vrijstelling en het bestaan van de omreken Tabel.

Te vroeg voor uitspraken over effecten

Over de effecten van de vrijstelling voor het centraal examen kunnen nog geen uitspraken gedaan worden. Aanvankelijk was het op een van de twee scholen de bedoeling om de mogelijkheid tot vrijstelling pas volgend schooljaar in te laten gaan. Doordat de ontwikkelingen rondom de omreken Tabellen opeens in een versnelling kwamen en nog definitief werden vastgesteld voor de meivakantie konden examenleerlingen die in het schooljaar 2016-2017 het benodigde (cijfer op het) internationaal erkende diploma hadden gehaald nog kiezen of ze afzagen van het centraal examen. Bijna alle leerlingen die ervoor in aanmerking kwamen, hebben ervoor gekozen geen centraal examen te doen.

Te vroeg voor aanpassingen aan onderwijsprogramma

Door de korte termijn waarop de uitvoering van de melding mogelijk was, was er geen gelegenheid om nog aanpassingen aan te brengen in het onderwijsprogramma voor de betreffende leerlingen, om de vrijgekomen tijd goed te gebruiken. Op de ene school zullen leerlingen wel deels de betreffende moderne vreemde taal blijven volgen, omdat leerlingen nog wel een schoolexamen hiervoor moeten maken. De school is bezig de invulling van de schoolexamens voor het betreffende vak te bestuderen. Doordat door een deel van de leerlingen een ander type examen wordt gemaakt, heeft dat gevolgen voor het programma van toetsing en afsluiting en daarmee de rol van het schoolexamen en de inrichting van het curriculum. In het vervolg van het onderzoek gaan we na welke veranderingen scholen hierin aanbrengen.

4.2.5 Gevolgen, belemmerende en bevorderende factoren

Aandachtspunten praktijk

De scholen melden enkele praktische aandachtspunten voor de implementatie van de examentrajecten.

Omreken Tabel – Voor de realisatie van deze melding is het volgens de scholen noodzakelijk dat er een goedgekeurde omreken Tabel is voor de verschillende methoden. Voor de methoden Anglia en International Baccalaureate zijn de omreken Tabellen nog in ontwikkeling. Hierdoor zijn deze scholen nog niet gestart met de uitvoering van de melding.

Tijdstip internationaal erkende examens – Verder speelt het moment waarop het internationaal erkende examen wordt afgelegd een rol. Er bestaat diversiteit tussen de scholen op welke momenten in de schoolloopbaan de mogelijkheid wordt geboden om een internationaal erkend examen af te leggen. Vanzelfsprekend komen alleen de leerlingen voor vrijstelling in aanmerking die het juiste examen hebben afgelegd en daarvoor een voldoende hoge score hebben behaald. Een belemmerende factor die door een enkele school ervaren wordt, is dat de score voor een van de Engelse internationaal erkende examens pas bekend wordt nadat de periode voor het centraal examen is geweest. Wanneer de uitslag van dit examen pas zo laat bekend is, kan er niet alsnog gekozen worden voor vrijstelling van het centraal examen. Dit betekent in de praktijk dat een leerling voorafgaand aan het centraal examen moet inschatten of het maken van het centraal examen een nuttige exercitie is of niet.

Dit vormt een punt van zorg bij de scholen; men zou liever zien dat de score eerder bekend is, zodat leerlingen eerder weten waar ze aan toe zijn. Een oplossing hiervoor kan zijn de leerlingen eerder het internationaal erkende examen af te laten leggen, maar voor zover bekend is het niet bij elk type examen mogelijk om op andere dan de vastgestelde momenten het examen af te leggen.

Aandachtspunten beleid

Wat betekent het bestaan van internationale certificaten (Cambridge, Goethe, DELF) voor onze Centrale Examens voor de moderne vreemde talen? Kunnen ze in de plaats komen van het Centraal Examen? Hierbij kunnen verschillende kanttekeningen worden geplaatst:

- Is het wenselijk dat internationaal erkende examens leidend zijn in hoe het eindniveau van het Nederlandse onderwijs wordt getoetst? Wat betekent dit voor de geldigheid van onze eindtermen?
- Wat zijn de consequenties voor de toegankelijkheid van het onderwijs? Het behalen van deze certificaten is namelijk niet kosteloos.

5 Innovatieprofiel deelnemende scholen

Van het experiment Regelluwe scholen verwachten we in de eerste plaats dat de afwijkingen van wet- en regelgeving de kwaliteit of doelmatigheid van het onderwijs verbeteren. Daarbij kan het innovatief vermogen van de school een aanzienlijke rol spelen. Deelname aan regelluw betekent in veel gevallen dat de scholen innovatief te werk gaan. Leraren introduceren bijvoorbeeld nieuwe werkwijzen of schoolleiders voeren aanpassingen door in bestaande structuren in school. Het experiment kan een stimulans zijn om als school te bedenken hoe het ideale onderwijs eruit ziet en wat er nodig is om dat te bereiken. Dit vraagt iets van het innovatief vermogen van de school. Met het 'innovatieprofiel' willen we 1) het innovatief vermogen van scholen in kaart brengen, 2) vaststellen of er een relatie is tussen dat innovatief vermogen en het uitvoeren van de vernieuwingen in het kader van het experiment Regelluwe scholen 3) vaststellen of het innovatief vermogen van scholen zich ontwikkelt tijdens het experiment.

Het eerste doen we in dit hoofdstuk. Het tweede en derde kunnen we pas over enkele jaren doen, als meer bekend is over de opbrengsten van het experiment voor kwaliteit en doelmatigheid van het onderwijs.

5.1 Het 'innovatieprofiel'

Met de 'innovatieprofielen' brengen we het innovatief vermogen van de scholen in kaart. Onder innovatief vermogen verstaan we de mate waarin leraren en schoolleiders in staat zijn om veranderingen en vernieuwingen te introduceren, te implementeren, en te incorporeren in hun schoolorganisatie. Tegen het einde van het experiment zullen we opnieuw het innovatievermogen van de scholen vaststellen.

Het innovatief vermogen van de scholen hebben we gemeten door middel van het zogeheten 'innovatieprofiel', specifiek voor dit monitoronderzoek ontwikkeld. Het innovatieprofiel heeft de vorm van een rubricsschema (analytisch beoordelingsschema) met thema's in relatie tot innovatie (zie bijlage 1). Zes thema's komen aan de orde:

- a. Visie op innovatie vanuit schoolleiding;
- b. Verantwoordelijkheid leraren en schoolleiders;
- c. Schoolcultuur en aandacht voor professionalisering;
- d. Innovatiebereidheid van leraren;
- e. Innovatiebekwaamheid van leraren;
- f. Starten en borgen van innovaties.

In het voorjaar van 2017 voerden we groepsgesprekken per school, met een dwarsdoorsnede van het lerarenteam (naar aantal jaren onderriservaring, lesgeven in onderbouw-bovenbouw, en in vo: verschillende vakken). Aan de groepsgesprekken namen per school twee tot zeven leraren deel (in totaal 77 leraren, waarvan 39 in het po en 38 in het vo). Tijdens de groepsgesprekken gaven leraren hun oordeel over het innovatieprofiel van hun school, door

hun school te scoren met behulp van de rubrics op de zes thema's. De leraren moesten hierbij al argumenterend tot consensus komen. Per thema moesten ze bepalen welk profiel het beste bij de school past: profiel A relatief behoudend, profiel B bescheiden innovatief, profiel C behoorlijk innovatief, en profiel D uitgesproken innovatief.

5.2 Vergelijking po en vo

Als we de gescoorde innovatieprofielen van po-scholen en vo-scholen met elkaar vergelijken, valt op dat de po-leraren het innovatief vermogen van hun scholen groter inschatten dan leraren van vo-scholen. Op po-scholen wordt beduidend vaker profiel D op verschillende thema's gescoord, terwijl dit op vo-scholen veel minder vaak voorkomt. Een verklaring voor de genoemde verschillen zou kunnen zijn dat vo-scholen meestal groter zijn dan po-scholen, en in secties en teams zijn verdeeld. Mogelijk is dat een context waarin innovaties minder snel breed gedragen en schoolbreed toegepast worden, of waarin leraren minder zicht hebben op wat er allemaal gebeurt aan innovaties op de school.

Als we per thema kijken, zijn de verschillen tussen de 9 basisscholen beperkt (zie tabel 5.1). Vooral op de thema's 1 'Visie op innovatie vanuit de schoolleiding', en 6 'Starten en evalueren van innovaties', zien we dat het grootste deel van de scholen in een uitgesproken innovatief profiel (profiel D) past. Op de overige thema's zien we iets meer verschillen tussen de scholen. Op deze thema's wordt vaak een behoorlijk innovatief profiel (C) gescoord, tot een profiel tussen behoorlijk en uitgesproken innovatief in (C/D). Het bescheiden innovatief profiel (B) komt op deze thema's slechts enkele malen en bij enkele scholen voor, en het behoudend profiel (A) komt in het geheel niet voor.

Tabel 5.1 Innovatieprofielscores per thema, primair onderwijs (n=9)

Scholen	A	A/B	B	B/C	C	C/D	D
Thema 1: Visie op innovatie vanuit de schoolleiding					2		7
Thema 2: Verantwoordelijkheid leraren en schoolleiders			1		5	3	
Thema 3: Schoolcultuur en aandacht voor professionalisering				1	3	1	4
Thema 4: Innovatiebereidheid leraren			1		4		4
Thema 5: Innovatiebekwaamheid leraren			2		2	1	4
Thema 6: Starten en evalueren van innovaties					1	1	7

Ook in het voortgezet onderwijs zijn de verschillen tussen vo-scholen beperkt (tabel 5.2). Aan thema's 4 en 5 (Innovatiebereidheid van leraren, en innovatiebekwaamheid van leraren) worden over het algemeen de hoogste scores gegeven. Gemiddeld zien we hier een score tussen behoorlijk innovatief en uitgesproken innovatief (C/D profiel). Op de overige thema's scoren de leraren hun scholen gemiddeld op een behoorlijk innovatief profiel (C). Op de thema's 3 en 6 (Schoolcultuur en aandacht voor professionalisering, en starten en evalueren

van innovaties) komt wat vaker het bescheiden innovatief profiel (B) voor. Het behoudend profiel (A) komt in het geheel niet voor.

Tabel 5.2 Innovatieprofielscores per thema, voortgezet onderwijs (n=8)

Scholen	A	A/B	B	B/C	C	C/D	D
Thema 1: Visie op innovatie vanuit de schoolleiding				1	5	1	1
Thema 2: Verantwoordelijkheid leraren en schoolleiders					8		
Thema 3: Schoolcultuur en aandacht voor professionalisering			3		2	1	2
Thema 4: Innovatiebereidheid leraren				1	3	1	3
Thema 5: Innovatiebekwaamheid leraren			1	1		3	3
Thema 6: Starten en evalueren van innovaties			2		3	3	

5.3 Conclusies

Alle scholen zijn behoorlijk of uitgesproken innovatief. Het instrument is nog niet afgenomen op andere scholen, waardoor nog niet met zekerheid te zeggen is in hoeverre de onderzochte scholen zich hierin daadwerkelijk onderscheiden van andere scholen. Een groot innovatief vermogen is bevorderend voor de organisatie en bereidheid onder collega's om innovaties door te voeren. Het is daarmee van invloed op de invoering van innovaties die horen bij bepaalde meldingen, zoals instroommomenten voor kleuters en organisatie van onderwijs in het kader van deelcertificaten. Aangezien de invoering van deze meldingen net begonnen zijn, verwachten we over langere termijn meer inzichten in de relatie tussen het innovatieprofiel en de invoering van deze meldingen.

De deelname aan het experiment Regelluwe scholen kan betekenen dat het innovatief vermogen in de komende jaren groter wordt, doordat er nieuwe werkwijzen of structuren worden doorgevoerd in de school. Deelname aan het experiment kan ook betekenen dat er (te) veel innovaties parallel gaan lopen of dat een innovatie in de praktijk niet haalbaar blijkt. In die gevallen zal het innovatief vermogen kleiner kunnen worden. Als onderdeel van het monitoronderzoek voeren we over enkele jaren een vervolgmeting uit bij de deelnemende scholen om mogelijke veranderingen in kaart te brengen.

6 Conclusie

In het schooljaar 2016-2017 hebben de deelnemers aan het experiment Regelluwe Scholen de eerste ervaringen opgedaan met afwijkingen van wet- en regelgeving. De meest gekozen thema's in het primair onderwijs zijn de instroom van kleuters, een alternatief schoolplan en de inzet van onderwijstijd voor innovaties. Scholen voor voortgezet onderwijs willen meer mogelijkheden bieden voor de invulling van de profielen voor de bovenbouw, flexibele examinering en verruiming van bevoegdheden van docenten. Ten opzichte van het vorige schooljaar zijn er wel nieuwe meldingen bijgekomen, maar geen nieuwe thema's. Het aantal thema's waarop deze scholen de regelgeving vinden knellen, is dus beperkt.

Positieve ervaringen

De eerste ervaringen met de vernieuwingen zijn overwegend positief, als we kijken naar de veel gekozen thema's: instroom kleuters en alternatief schoolplan in het primair onderwijs en examinering in het voortgezet onderwijs. Directie en docenten in het primair onderwijs ervaren meer rust in het onderwijs (instroom kleuters) en minder administratieve last (alternatief schoolplan). In het voortgezet onderwijs ziet men vooral voordelen voor de leerlingen: meer keuzemogelijkheden en meer flexibiliteit.

Aandachtspunten

Naast positieve ervaringen zijn er ook aandachtspunten voor praktijk en beleid.

Aandachtspunten praktijk – Een praktisch aandachtspunt is dat afwijkingen van wet- en regelgeving erom vragen dat zaken anders georganiseerd moeten worden. In het primair onderwijs geldt dat voor warme overdracht van kinderopvang naar basisonderwijs en voor de vindbaarheid van informatie die niet in het schoolplan wordt opgenomen. Scholen voor voortgezet onderwijs die maatwerk willen bieden aan leerlingen die een alternatief examen traject volgen, zien onder meer belemmeringen in de administratie en organisatie.

Aandachtspunten beleid – Geclusterde instroom van kleuters heeft financiële consequenties voor onderwijs en kinderopvang. Een principiële aandachtspunt voor de afwijkingen van scholen voor voortgezet onderwijs met betrekking tot de examinering is de toegankelijkheid van vervolgonderwijs. Hebben een andere inrichting van de profielen of de examens gevolgen voor de waarde van een diploma? En wat betekent het erkennen van een internationaal certificaat voor de waarde van het Centraal Examen?

Gerichte uitbreiding?

In dit stadium van het experiment is het nog te vroeg om te beoordelen of bepaalde afwijkingen van wet- en regelgeving mogelijk gemaakt zouden moeten worden voor alle scholen. Het experiment is pas in het beginstadium en loopt door tot en met 2021. Dankzij deze lange looptijd is het mogelijk om ook op de langere termijn na te gaan hoe vernieuwingen uitpakken, zowel voor de schoolorganisatie als de schoolloopbaan van leerlingen. Dat is

noodzakelijk voor een zorgvuldige afweging van de voor- en nadelen van de gekozen afwijkingen.

Wel is het denkbaar om bij enkele vernieuwingen die beloftevol lijken, te streven naar een gerichte uitbreiding met enkele andere scholen. De huidige groep deelnemers is een selecte groep: het zijn allemaal excellente scholen. De innovatieprofielen van deze scholen, beschreven in dit rapport, bevestigen dat het allemaal tamelijk vernieuwingsgezinde scholen zijn. Uitbreiding met andere – niet excellente – scholen biedt een steviger basis om aan het einde van het traject conclusies te trekken over de wenselijkheid en haalbaarheid van bepaalde afwijkingen.

Vervolg monitor

De komende jaren zal het experiment op de voet worden gevolgd met monitoronderzoek. Daardoor wordt duidelijk of het experiment leidt tot innovaties die de kwaliteit of de doelmatigheid van het onderwijs ten goede komen. De eerstvolgende voortgangsrapportage zal verschijnen in het najaar van 2018. Daarin zal beschreven worden hoe de vernieuwingen vorderen en krijgen we waarschijnlijk ook zicht op de opbrengsten voor leerlingen. Naar verwachting kunnen we de beschrijvende analyses in deze rapportage dan ook aanvullen met de eerste kwantitatieve analyses. Dat biedt een steviger basis voor het doen van uitspraken over het succes van vernieuwingen.

In de tussentijd zal informatie over de voortgang van het experiment worden verspreid via de website www.regelluwescholen.nl.

Bijlage 1. Monitoring in het tweede jaar Experiment Regelluwe Scholen

Monitorgesprekken

In dit eerste uitvoeringsjaar van de meldingen van de scholen zijn per thema 'blauwdruk-monitorplannen' uitgewerkt, met daarin een overzicht van de doelstellingen van de scholen. Voor elk thema is een uniforme aanpak van de dataverzameling ontwikkeld, waarmee de opbrengsten en de ervaringen van de verschillende scholen die werken aan een innovatie op hetzelfde onderwerp, onderling kunnen worden vergeleken.

Elke blauwdruk bevat een aantal standaard-interviewleidraden, gericht op de verschillende betrokkenen voor wie een innovatie relevant is:

- De schoolleiding
- De leerkrachten
- De ouders (en/of MR)
- Vertegenwoordigers van andere organisaties (kinderopvang, jeugdzorg etc.)
- Leerlingen

Vervolgens is per school een monitorplan samengesteld waarin alle meldingen van de school zijn opgenomen, met de momenten waarop en de respondenten bij wie dataverzameling zal plaatsvinden. Voor de monitoring in dit eerste uitvoeringsjaar is op basis daarvan een afspraak gemaakt voor een schoolbezoek. Tijdens het schoolbezoek hebben interviews plaatsgevonden met de respondenten voor wie de meldingen van de school relevant zijn, en is informatie verzameld over enkele kengetallen.

Kernvragen in de interviews zijn, ongeacht het specifieke thema van de 'melding':

- Hoe ziet de huidige praktijk eruit?
- In hoeverre worden de beoogde doelen bereikt? (Op een vijfpuntsschaal, met ruimte voor toelichting)
- Is er sprake van onverwachte effecten in positieve of negatieve zin?
- Zijn er voornemens om de werkwijze te wijzigen op grond van de ervaringen tot nu toe?
- Is deze innovatie een aanrader voor andere scholen? Wat zijn dan de randvoorwaarden, risico's of aandachtspunten?
- Zijn er nog nieuwe meldingen in voorbereiding?

Kengetallen

Naast de kwalitatieve dataverzameling via de interviews, zijn ook kwantitatieve data verzameld met het oog op de monitoring van de innovaties die scholen uitvoeren binnen het project 'Regelluw'. Daarbij ligt de focus in dit eerste uitvoeringsjaar op de feitelijke aantallen leerlingen, docenten, ouders die direct te maken hebben met, of gebruikmaken van de mogelijkheden die door de melding zijn ontstaan.

Het gaat dan, uitgesplitst naar de thema's van de meldingen in het schooljaar 2016/2017 om de volgende aantallen en cijfers:

Vervroegde instroom kleuters:

- Aantal kleuters dat is ingestroomd
- Aantal kleuters dat vervroegd is ingestroomd
- Het aantal weken extra leertijd voor de vervroegd ingestroomde leerlingen

Onderwijstijd:

- Aantal dagen/uren beneden de norm voor de onderwijstijd

Bevoegdheden docenten (VO):

- Aantal docenten voor wie een uitzondering is gemaakt, wat betreft de bevoegdheidseisen
- Percentage lesuitval

Samenstelling profielen (VO)

- Aantal leerlingen dat gebruik maakt van nieuwe mogelijkheden in de profielkeuze/samenstelling

Septemberroute en deexamens (VO)

- Aantal leerlingen in havo en vwo dat *septemberroute* volgt via school
- Aantal leerlingen in havo en vwo die zich voorbereiden op *deexamens* binnen de eigen school

Innovatieprofiel

Om inzicht te krijgen in het innovatief vermogen van de deelnemende scholen, en in de eventuele ontwikkeling op dat gebied gedurende het project, is het meetinstrument 'Innovatieprofiel' ontwikkeld. Het meetinstrument bestaat uit twee delen:

- I. Een vragenlijst voor leerkrachten over achtergrondkenmerken, een typering van de innovaties in de school, de eigen houding, de collegiale ondersteuning en de aanleidingen voor innovaties in de school
- II. Een leidraad voor een groepsgesprek op basis van een 'rubrics' met zes kenmerkende aspecten voor het innovatief vermogen van een school.

Het gaat daarbij om de volgende zes thema's:

1. Visie op innovatie vanuit schoolleiding
2. Verantwoordelijkheid leraren en schoolleiders
3. Schoolcultuur en aandacht voor professionalisering
4. Innovatiebereidheid van leraren
5. Innovatiebekwaamheid van leraren
6. Starten en borgen van innovaties

Bij elk thema zijn vier korte profielen geschetst. Het is de bedoeling dat de gespreksdeelnemers consensus bereiken over het profiel dat het best aansluit op de praktijk op de school, (A t/m D).

Op alle scholen is een gesprek gevoerd van 30 – 45 minuten, met twee tot zes docenten die samen een dwarsdoorsnede vormen van het team. Tijdens het gesprek bepaalden de leraren gezamenlijk voor de zes thema's uit de rubric welke profielbeschrijving het meest van toepassing is op hun eigen school. De gespreksleiders/onderzoekers hebben de gesprekken vastgelegd in een verslag, met daarin de volgende onderwerpen:

- Het meest kenmerkende innovatieprofiel voor de school
- De per thema gekozen beschrijving
- De totstandkoming van de keuze: mate van eenduidigheid of discussie, en de belangrijkste issues
- Enkele opmerkelijke en toepasselijke citaten
- Een samenvatting van de antwoorden op de vragenlijst

Bijlage 2 Ondersteuning voor de scholen

Bijeenkomsten met de scholen

Er hebben in 2016 en 2017 verschillende bijeenkomsten plaatsgevonden met de deelnemende scholen. In deze fase stond vooral de uitwisseling van ideeën voor de invulling van het experiment centraal en werden de scholen ook in de gelegenheid gesteld reeds opgedane ervaringen met elkaar uit te wisselen.

In november 2016 heeft er een grote bijeenkomst plaatsgevonden in Museum Gouda in aanwezigheid van de staatssecretaris en een lid van de klankbordgroep. De bijeenkomsten kregen gaandeweg de looptijd een steeds meer verdiepend karakter. Rondom specifieke thema's is er in samenwerking met het projectteam van OCW en het consortium gelegenheid geboden aan de deelnemende scholen uit zowel het po als het vo om hun ervaringen tijdens het experiment met elkaar te delen en elkaar te inspireren om de regelluwte op te zoeken.

Voor het PO en VO hebben de volgende bijeenkomsten plaatsgevonden:

- Mei 2016: aparte bijeenkomsten voor PO en voor VO.
- November 2016: gemeenschappelijke bijeenkomst voor PO en VO.
- Mei 2017: aparte bijeenkomst voor PO, rondom de thema's: schoolplan, in- en doorstroom kleuters & onderwijstijd.
- Juni 2017: aparte bijeenkomst voor VO, rondom de thema's: bevoegdheden, curriculum & examinering.

De bijeenkomsten kunnen getypeerd worden als uitwisselingsbijeenkomsten van kennis en opgedane ervaringen tussen scholen onderling, tussen scholen en OCW en scholen en onderzoekers.

De website www.regelluwescholen.nl

Er is speciaal voor dit experiment een website ingericht: www.regelluwescholen.nl. De website is in eerste instantie bedoeld voor de scholen die deelnemen aan dit experiment. Zij kunnen via deze website digitaal hun aanvragen indienen en feedback op hun aanvraag ontvangen tijdens het aanvraagproces. Zij kunnen ook zien welke aanvragen de andere deelnemende scholen hebben ingediend.

Gebruik website

Vanaf 1 december 2015 is de website 1904 keer bezocht. Er is sprake van een piek in bezoekers rondom de momenten waarop de bijeenkomsten plaatsvinden. De bijeenkomsten hebben een positieve invloed op het websitebezoek.

Nieuwsbrieven

Het consortium communiceerde rondom het project via de website, maar ook via nieuwsbrieven. Inmiddels zijn er acht nieuwsbrieven verschenen. In deze nieuwsbrieven zijn de stand van zaken rondom het experiment, goede voorbeelden en de visie van betrokkenen

uit het veld gedeeld met de deelnemende scholen. De nieuwsbrieven worden positief gewaardeerd door de deelnemende scholen. Scholen zijn graag bereid mee te werken aan het leveren van een inhoudelijke bijdrage voor de nieuwsbrief.

Oberon

EDventure

vereniging van
onderwijs
adviesbureaus

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, december 2017
In opdracht van OCW